

Bioloogiadoktor Jaan Porti mälestades.

Eesti botaanik, ehisaiaanduse ja kooliaedade arendaja dr. Jaan Port on sündinud 9. veebruaril 1891.a. Viljandimaal Holstres. Surmud 24. jaanuaril 1950.a. Tartus.

Lõpetanud botaanikuma Tartu Ülikooli 1926.a., täiendas enda teadmisi aianduse alal Saksamaal 1927 - 29. Bioloogiadoktori teadusliku kraadi omas 1932.a. Töötas Tartu Botaanikaaias 1930 - 37 ja Tartu Õpetajate Seminaris direktorina 1937 - 40, olles samasegelt ka Tartu Ülikoolis botaanika õppejõud. Hiljem kirjastustes toimetajana. 1930/31.8-a. õpetas ta kohakaasluse alusel Tallinna Pedagoogiumi aiandusharu õppureile kooliaiaandust.

Eriline koht on tema poolt kirjutatud ehisaiaanduslikel raamatutel Eestimaa kodu- ja koolimajade ümbruse haljastamise teostamisel. Tema sulest on ilmunud: "Iluaed" (1933), "Kodu-aed" (1944), "Ehisaiaandus" (1949) ja kollektiivselt: J.Port ja G.Pöldmann "Kodu- ja kooliaed" (1934), ning J.Port, A.Mätlik ja A.Säimon "Aianduse õpperaamat" (1940). Peale selle on ta olnud 3-köitelise teose "Tegeliku aianduse ja mesinduse käsiraamat" (1934-35) peatoimetaja ja põhiautor. Kooliaiaanduse probleeme on ta käsitleanud ajakirjades avaldatud artiklites:

I "Kasvatus"

1. "Kooliaedade ülesanded ja korraldus" (1930)
2. "Puiestike praktiline kasutamine õppetgevuses" (1933)
3. "Kooliaedade asutamisest" (1935 - nr.2)
4. "Koolimajade ümbruse kaunistamisest" (1937 nr.3)
5. "Kooliaiaandus Eestis" (1939 - nr.6)

II "Eesti Kool"

Lisaks neile on eraldi ilmunud: J.Port "Algkooli vaatlusaed", milles juhendatakse kooliõppeaia morfoloogia, süstemaatika, bioloogia ning ravim- ja mürktaimede osakonna rajamist, ühtlasi antakse ka selleks vajalike taimede nimestik.

Jaan Porti töö kooliaiaandusega algas juba kohe pärast Tartu Ülikooli lõpetamist 1926.a., mil ta esines Kuressaares ja Võrus õpetajate kursustel loengutega, vaatluste, katsete ja ekskursioonide

korraldamisest koolides.

Märkimisväärsed on ka tema looduseõpetuse õpikud:

1. Dr.pKil. nat. J.Port "Praktiline taimeanatoomia ja füsioloogia õpperaamat keskkooli IV klassile", Tartu 1936.
2. J.Port, H.Reikoja, K.Kirss "Looduseõpetus" Algkooli IV õppeaasta, Tartu, 1937.

Saate- ja lisamaterjali looduseõpetuse tundides ning klassivälises töös kasutamiseks pakuvad autoritekollektiivilt:

K.Kirss, A.Lilberg, J.Port, Ed.Tasa välja antud vihikud (1933 - 1935).

1. "Loodusesuikumine talveuinakusse" - I vihik.
2. "Talvine loodus" - II vihik.
3. "Kevadine looduse ärkamine" - III vihik.
4. "Suvine loodus" - IV vihik.

Järgnevate vihikute koostajate seas pole A.Lilbergi.

5. "Loomade ja taimede elu" - V vihik.
6. "Looduslikud jõud ja varad" - VI vihik.

V Vihik "Loomade ja taimede elu" on paljude autorite kirjutusi, naga peale raamatu koostajate ka H.H.bermann ning kirjanikud J.Mändmets, M.Nurmik, C.R. Jakobson, J.W.Jannsen, M.J.Wunk j.t.

Märkimisväärne on ka peatükk "Loodusekaitsest".

VI Vihik "Looduslikud jõud ja varad" leidub Johannes Käisi kirjutusi raadiost, valgust j.t. teemadel.

Nendel looduslooõpikuil ja lugemikul on küllaltki suur tähtsus Eesti koolides looduseõpetuse teadusliku taseme tõstmisel ja õpilastes loodusearmastuse kasvatamisel.

Oma teostes ja artiklites selgitab dr. J.Port ulatuslikult ja emotsionaalselt kooliaedade tähtsust, kodu- ja koolimajade ümbruse kaunistamise esteetilisi, hügieenilisi ja pedagoogilisi ülesandeid, rõhutades, "võimatu on ainult sõnadega selgeks teha, mis on koduarmastus, veel raskem nõuda neilt isamaa - armastust. Teisiti on, kes kasvavad kaunis, puhta ümbrusega kodus. Elamu mõiste alla ei kuulu mitte üksnes eluruumid, vaid ka osa selle ümbrusest, mis pakub otsekohest vaatlusrõõmu, mõnu ja rahu. Siin elavad lapsed üle suurema osa oma esimesest elurõõmest, vahel sekka ka muresid. Samuti meeldib olla ilusias elurõõmsil noortel, kui ka

vaikust armastavail vanadel. Elamu ümbrus jagab rõõmu tervele perele, s. o. majaelanikele ja aitab siduda neid üksteisega kõige kaunimate mälestustega." Ka selgitas ta aia kunstilist mõistet. "Aed kunstiteosena erineb põhjalikult kõigist teistest püsiva-ilmelistest (kujutatav kunst, ilukirjandus, muusika) kunstiteostest. Kuid selles alalises muutuvuses peitub ka iluaia suurim väärtus: ta on ühtelugu uus, alati värske ja huvitav, ta ei muutu igavaks, uus ilme tekitab järjest uusi meeleolusid, ja need ei teki üknes vahelduvate aastaaegade ja mööduvate aastate jooksul, vaid nad esinevad sõltumatuses ilmastikust, valgusest ja päikese seisundist - ka ühe päeva jooksul. Iluaed ei püsi - nagu mõni maalimg seinäl iseenesest kunstiväärtuslikuna, vaid teda tuleb sellisena hoida ja kasvatada."

Neist põhimõttest lähtudes selgitas ta oma õppureile ehisaia kujundamist. "Muru on kõige kauneim vaip, mille ette on lilled, põõsad ja puud." Mõistes majade ümbruse suurt kasvatuslikku ja kunstilist väärtust peab selle kujundaja omama süsteemikindlaid teadmisi mitteüknes taimede kasvatamisest ja hooldamisest, vaid ka ehisaiaanduslikust arhitektuurist. Seda saab teostada ainult "hästi kaaluteldud ja üksikasjalikult väljatöötatud plaani järgi." Neid nõudeid selgitas ta oma õppureile hästi meeldejäävalt, kasutades selleks humoorikaid väljendusi, põhimõtteil - elu ja ilu peavad olema hästi läbimõeldult kooskõlastatud. Üks neid tema ütelsest: "Ära suuna teed aknale, ära sunni oma külalist aknast sisse vahtima - äkki on Sul tuba nii korratu, et temal on häbi."

Kui tunnustatud pedagoog Joh. Käis on tuntud meie kooli õppeaia esimene suurjuhendaja. See ei vähenda J. Porti osa kooliaedade asutamise ja ^{ülikoolis} pedagoogilise tähtsuse selgitamisel mitte ainult oma õpilastele Tartu Seminaris ja Tallinna Pedagoogiumis, vaid ka tema poolt avaldatud kirjutistes, eriti juhendis "Algkooli vaatlusaed." J. Porti tunneme koolimajade ja kodude ümbruste kujundamise unustamatu arendajana. Juba artiklis "Puiestiku praktiline kasutamine õppetegevuses" (1933) rõhutas ta ka keskkonnakaitse küsimusi, väites, et tuleb täita elunõudeid õhu, valguse ja niiskuse osas nii ka meie elu ja tervise nõudeid rahuldada - luua rahulikku ümbrust, kaitsta seda tuulte ja tolmu eest.

Koolimajade ümbruste kaunistamine peaks olema eeskujuks ka kodudele. Artiklites "Kooliaedade ülesanded ja korraldus" ning "Kooliaiaandus Eestis" annab ta ülevaate meie kooliaedade rajamise ajaloost ja selgitab kooliaia õpetuslikke ja kasvatuslikke ülesandeid.

Kooliaedade ja koolimaja ümbrusel on ka tähtis osa täita töökasvatuse ja seeses kõigi õppeainete õpetamisel mitmekülgsed teadmiste rikastamise ülesandeid. Ta märgib kodanliku Eesti ajaatu kohta "Pole kaugelki kadunud tööpõlgus, valitsevad seisuste vahed - rikkaste ja vaeste õpilaste vahel. Töö peab neid ühendama. Selleks peab leidma otstarbekaid töövõtteid, kasutama sobivaid ja moodsaid tööriistu, süstima aega ja jõudu ning püüda tööd teha võimalikult hästi - see peab arendama järjekindlust ja töörõõma." Need mõned read ehisaiaanduse loomisest ja kooliaedade asutamisest on olnud suunavaks jõuks selle teostamisel meie maal.

Üldrahvalik suur tähtsus on J.Porti koostatud käsiraamatil "Ehisaiaandus Eestis". Seal antakse esmakordselt ülevaade haljastamise ajaloost N S V Liidus, jagatakse õpetusi ja püstitatakse ülesandeid kolhoosidele, sovhoosidele ja M T Jaamadele haljastamise küsimuste lahendamiseks. Praktilise aiaandusliku teotmise arendamiseks ja aiatöö teaduslikuks teostamiseks on suur tähtsus olnud "Tegeliku aiaanduse ja mesinduse käsiraamatul." Selles raamatus dr. J.Port käsitleb põhiliselt jüllegi ehisaiaandust ning kaasautorid, tolleaegsed nimekad aiaandusteadlased: A.Siimen, A.Priima, A.Kätlik, O.Kramer, K.Zalk, J.Soo j.t. muude aladega.

Koolidele ja kogu rahvale on vajalik olnud ka dr. J.Porti j.t. koostatud "Aiatöö õpperaamat." Dr. J.Porti ja ta keoslaste põhimõtteid ja juhendeid on edasi arendanud meie Nõukogude Eesti aiaandusteadlased, arhitektid ja praktikud. Nad on loonud selleks võimalusi ning on teostanud elamute ümbruste kaunistamist, asulate haljastamist, puhkealade rajamist j.t. töid.

Meie oleme tänapäeval saavutanud ka märkimisväärsed tulemused koolimajade ümbruste kaunistamisel ja õppeaedade rajamisel. Seda tööd on sihikindlalt juhendanud ENSV Haridusministeerium ja tema allasutused. Selles kõigis elab ka dr. J.Porti nimetu mälestus.

Viljandis.

02.02.81.

Orest Niinemäe